

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG‘ONA DAVLAT UNIVERSITETI
ADABIYOTSHUNOSLIK KAFEDRASI
“CHINGIZ AYTMATOV VA JAHON ADABIYOTI”

XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA
МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ
КОНФЕРЕНЦИЯ
INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE

FARG‘ONA – 2023

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

FARG‘ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**CHINGIZ AYTMATOV VA JAHON
ADABIYOTI**

**ЧИНГИЗ АЙТМАТОВ И МИРОВАЯ
ЛИТЕРАТУРА**

**CHINGIZ AITMATOV AND WORLD
LITERATURE**

Farg‘ona -2023

Tashkiliy qo'mita/ Организационный комитет/ Organization committee

**B.SH.Shermuhhammadov, I.I.Zokirov, Z.A.Rahimov, E.Ibragimova,
M.Jurayeva**

Ma'sul muharir/Ответственный редактор/ Executiva editor

Jurayeva Manzura Axronqulovna, f.f.b.f.d. dotsent

Tahrir kengashi a'zolari

Qosimov Abdug'opir – f.f.d., professor
Jo'rayev Habibullo – f.f.d., professor
Sabirdinov Akbarali – f.f.d., professor
Yulchiyev Qahhor – f.f.d., dotsent
Muhammadjonova Go'zalxon – f.f.d., dotsent
Rustamova Ibodat – f.f.d., dotsent
Xo'jayev Sidiqjon – f.f.b.f.d., PhD
Oripova Gulnoza – f.f.b.f.d., PhD
Dehqonova Ma'suma – f.f.b.f.d., PhD
Umurzaqov Rustamjon – f.f.b.f.d., PhD
Ahmadjonova Oqila – f.f.b.f.d., PhD
Mo'minova Tabassum – f.f.b.f.d., PhD
Habibullayev Ilhomjon – o'qituvchi
Sayidolimov Javoxir – o'qituvchi
Maxmidjonov Shoxrux – o'qituvchi

Chingiz Aytmatov tavalludining 95 yilligiga bag'ishlangan “Chingiz Aytmatov va jahon adabiyoti” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Ilmiy nashr. – Farg'ona: FarDU, 2023. – 459

Материалы международной научно-практической конференции "Чингиз Айтматов и мировая литература", посвященной 95-летию со дня рождения Чингиза Айтматова. Научное издание. – Фергана: ФаГУ, 2023. – 459

Materials of the international scientific and practical conference “Chingiz Aitmatov and world literature” dedicated to the 95th anniversary of the birth of Chingiz Aitmatov. Scientific publication. - Fergana: FSU, 2023. – 459

MUNDARIJA

I SHO‘BA CHINGIZ AYTAMATOV POETIK OLAMI MASALALARI			
1	B.Shermuhammadov	BUYUK IJODKOR	5
2	К.Кожобеков	УРОКИ НРАВСТВЕННОСТИ АЙТМАТОВА	6
3	А. А.Мамасыдыков, Б.Сыдыкова	УРОКИ АЙТМАТОВА	8
4	N.Sh.Mamasadikov M. Botirov	TIBBIYOT VA BADIY ADABIYOT	15
5	A.Meliboyev	ADIB BILAN TANISHUV	17
6	Y.Solijonov	URUSH MAVZUSIDAGI ASARLARGA YANGICHA QARASH YOKI JAMILANING JASORATI IBRATLIMI?	25
	A.Alimbekov.	SO‘ZGA OSHUFTA ADIB	29
7	E.Ibragimova, S.Abdullayeva.	DUNYO TAN OLGAN ADIB	33
8	A.Qosimov	CH.AYTAMATOVNING “OQ KEMA” QISSASIDA MIFOLOGIZM	35
9	A.Ulug‘ov	AYTAMATOV BADIY OLAMI	39
10	U.Rasulova	IJODKOR INSON IZTIROBI	43
11	A.Sabirdinov	CHINGIZ AYTAMATOVNING “SOHIL YOQALAB CHOPAYOTGAN OLAPAR” QISSASIDA DAVR MUAMMOLAR TALQINI	46
12	M.A.Jurayeva	AYOL RUHIYATIDAGI EVRILISH	47
13	G.Muhammadjonova	BADIY ADABIYOTDA NABIRA VA BOBO OBRAZI	53
14	Г.Ж.Жамшитова, В.Б.Суркеева	ВЗАИМОСВЯЗЬ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ И ВРЕМЕННЫХ КООРДИНАТ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ	56
15	B.B.To‘rayeva	CHINGIZ AYTAMATOV ROMANLARIDA PROSPEKSIYANING POETIK XUSUSIYATLARI	60
16	Sh.A.Normatova, X. O.Mamarizayev, M. N.Shokirova.	“SOMON YO‘LI” QISSASIDA AYOLLAR OBRAZINING O‘ZIGA XOSLIGI	65
17	M.Muxamedova	CHINGIZ AYTAMATOVNING “SOMON YO‘LI” QISSASIDA BADIY PORTRET	71
II SHO‘BA CHINGIZ AYTAMATOV IJODI VA TARJIMA MUAMMOLARI			
18	Д.А.Асанова,	ЭПОС «МАНАС» В ТВОРЧЕСКОЙ	75

	Г.З.Абытова, З.Я.Мискичева.	СУДЬБЕ Ч. АЙТМАТОВА И Т. САДЫКОВА	
19	Ф. М.Кайымова	Ч.АЙТМАТОВДУН ЧЫГАРМАЛАРЫНЫН ТИЛИ	79
20	К.З.Зулпукаров, З.М.Сабиралиева, Ж.А.Касимова.	ЛЕКСИЧЕСКАЯ ВЕРБАЛИЗАЦИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО КОНЦЕПТА «РАДОСТЬ» В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Ч.АЙТМАТОВА	84
21	В.К.Сабинова, С.А.Алимбаева, Г.Т.Тажибаева, Т.К.Торошев.	ТВОРЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ АВАНТЮРНОГО СЮЖЕТА В РОМАНЕ “ВЕЧНАЯ НЕВЕСТА” ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА	88
22	О.А.Акбаров, Н.С.Собиров.	РОЛЬ МИФОВ И ЛЕГЕНД В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Ч.АЙТМАТОВА	94
23	Д.А.Асанова, С.А.Курманкулова А.Т.Исмаилова.	Ч.Т.АЙТМАТОВ И КИНОИСКУССТВО РЕСПУБЛИКИ	99
24	S.Ziyotova	CHINGIZ AYTMATOV POETIK OLAMI	103
III SHO‘BA TURKIY XALQLAR ADABIYOTIDA CHINGIZ AYATMATOV IJODI O‘RNI			
25	M.Y.Sulaymonov	KITOVXON QALBIGA YAQIN IJODKOR	107
26	С.С.Усманова, Д.Б.Пардинова	ЧИНГИЗ АЙТМАТОВ – ВЕЛИКИЙ ПРЕДСТАВИТЕЛЬ МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	111
27	Я.И.Нишанов	ЛИТЕРАТУРНАЯ И ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКАЯ МИССИЯ ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА	114
28	S.S.Usmanova, D.Abdumannanova.	TURKIY XALQLAR ADABIYOTIDA CHINGIZ AYTMATOV IJODI O‘RNI	118
IV SHO‘BA CHINGIZ AYTMATOV NASRIDA GLOBALLASHUV MUAMMOLARI			
29	S.M.Mo‘minov	CHINGIZ OG‘A BILAN YUZMA-YUZ	123
30	З.Ж.Пардаева	РОМАННЫЙ МИР ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА	125
31	Н.Jo‘rayev	ASRLAR OSHA HAMFIKRLIK	132
32	V.A.Qodirov	CHINGIZ AYTMATOV ASARLARINING MA‘RIFIY TALQINI	135
33	Sh.M.Sodiqova, L.A.Eryigitova	CHINGIZ AYTMATOV ASARLARIDA IJTIMOIY MUAMMOLAR TALQINI	140
34	M.Jurayeva, M.To‘lqinova	CHINGIZ AYTMATOV QISSALARINING O‘ZIGA XOSLIGI	145

35	O.E.Akbarov	CHINGIZ AYTMATOV IJODIDA ETNOPEdagogik QARASHLARNING IFODALANISHI	148
36	A.Qosimov, S.Abdusattorov.	INSON VA OT SADOQATINING BADIY TALQINI	152
37	S.Sh.Tursunaliyeva	“JAMILA” QISSASIDA AYOLLAR OBRAZI TASVIRI	155
38	L.A.Abdusalamova	CHINGIZ AYTMATOVNING ILK “TO‘G‘ONCHI” HIKOYASIDAGI RANG VA TOVUSHLARNI IFODALOVCHI DETALLARNING BADIY-ESTETIK FUNKSIYASI	158
39	I.Jo‘rayev	CHINGIZ AYTMATOV IJODIDA MILLIY-MAISHIY QADRIYATLARNING UMUMBASHARIY XUSUSIYATLARI	162
40	F.Akramjonova	“JAMILA” QISSASIDA O‘ZLASHMA SO‘ZLARNING QO‘LLANILISHI	165
V SHO‘BA ADABIYOTSHUNOSLIK VA TILSHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARI			
41	Y.Solijonov, S.Xodjayev.	UCHLIK TAMOYILINING BADIY ASARDAGI FUNKSIYASI	170
42	H.Jo‘rayev	ILHOMBAXSH SARCHASHMALAR	174
43	A.G.Sabirdinov	SHAYXZODANING SHE‘RIY MAHORATI	177
44	X.Sharafiddinov, D.Abdurahmonova.	SHE‘RIY NUTQ	180
45	Q.V.Yo‘lchiyev	SHAMOL OBRAZINING BADIY TALQINLARI	183
46	I.S.Mannopov	XII ASR O‘ZBEK ADABIYOTIDA SHE‘RIY QISSALAR SHAKLI	186
47	Q.V.Yo‘lchiyev	RAUF PARFI SONETLARI HAQIDA BA‘ZI MULOHALAR	189
48	I.I.Rustamova, U.Muhammadjonov a	DRAMADA MUALLIF DAVR KONTSEPTSIYASI MUAMMOLARI TALQINIDA	192
49	G.Oripova	MUSTAQILLIK DAVRI O‘ZBEK LIRIKASIDA O‘Q VA YOY OBRAZI IFODASI	195
50	M.Sh.Dehqonova	80-YILLAR ADABIY TANQIDCHILIGIDA SHE‘RIYAT TAHLILI (OZOD SHARAFIDDINOV)	198
51	R.Umurzakov	NURALI QOBULNING “TUBSIZ OSMON” QISSASIDA QAHRAMON	203

		RUHIYATI TALQINI	
52	S.Quronov	“JIMJITLIK” ROMANIDA INSON KONSEPSIYASI	208
53	I.I.Rustamova, N.Abdullaeva	BADIIY IJODDA VOQELIKNI BADIIY TALQIN ETISH PRINTSIPLARI	211
54	M.M.Xamidov	TARIXIY ROMANDA TASVIRIYLIK	215
55	O.A.Ahmadjonova	RUHIYATNING BADIIY TALQINI	218
56	M.Sh.Dehqonova	MUMTOZ ADABIYOT MUAMMOLARINING O‘RGANILISHI	222
57	M.Jurayeva, Z.Raximova.	ABDUQAYUM YO‘LDOSHEV “OTCHOPAR” QISSASIDA AYOL XARAKTERI TASVIRI	225
58	S.Xodjayev, F.Umaraliyeva.	ANTIK VA SHARQ MUMTOZ ADABIYOT NAMUNALARIDA UCHLIK TALQINLARI	229
59	M.Islomova	MAJOZIY OBRAZ VA ADABIY QAHRAMON	232
60	N.Mahmudova	“XAMSA”NING XALQONA OHANGLARI	234
61	S.M.Begmatova	KADZUO ISIGURO DISTOPIK ROMANLARIDA SHAXS VA JAMIYAT MUAMMOSI	238
62	S.Xodjayev, Z.Akbarova.	ADABIYOTDA UCHLIK TIMSOLINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI	242
63	O.A.Ahmadjonova, D.Abdurazzoqova	ASQAD MUXTORNING “ATIR” HIKOYASI HAQIDA	247
64	P.Axraxo‘jayeva	IKKI XIL DAVRDA BIR XIL EHTIYOJ	249
65	M.Sh.Abdurahimov a	QO‘CHQOR NORQOBIL QISSALARIDAGI RUHIY HOLAT	252
66	M.Islomova	MAJOZIY O‘GITLARNING QADIMIY MAJMUASI	254
67	D.Sh.Sharipov	XOLID HUSAYNIYNING “SHAMOL ORTIDAN YUGURIB” ROMANIDA AYOLLAR OBRAZI	257
69	H.Abdullayev	HUVAYDO RUBOIYLARIDA SHE‘RIY SAN’ATLAR	260
70	X.Z.Umarova, X.Sh.Saidahmadova	DUNYO XALQLARI ADABIYOTIDA FALSAFIY-PSIXOLOGIK ROMAN JANRI SHAKLLANISHINING ASOSIY OMILLARI VA JANR XUSUSIYATLARI	263
71	D.Abdurahmonova	TOG‘AY MURODNING “BU DUNYODA O‘LIB BO‘LMAYDI” ROMANIDA QALB MASALASI	267
72	O.A.Ahmadjonova, N.Yusupova.	ABDULLA QAHHORNING “AYB KIMDA?” HIKOYASIDA MAVZU VA	273

		G'OYA TALQINI	
73	R.R.Sayfullayeva, M.O.Qurbonova.	ROMANTIK GERMENEVTIKANING GERMENEVTIK BILIMLAR TARIXIDAGI O'RNI	276
74	M.X.Xakimov	TILNING DEYKTIK SISTEMASI	279
75	S.Muminov, D.Hasanova	MARG'ILONCHA FATIK MULOQOT XUSUSIDA	281
76	Sh.Iskandarova, S.Madaminova	HAYOTIY HANGOMALARDA HOZIRJAVOBLIK	291
77	M.Raxmonov, S.U.Gafurova	"TAVORIXI GUZIDA – NUSRATNOMA" ASARI XUSUSIDA	289
78	N.Umarova.	O'XSHATISH QURILMALARINING STRUKTUR-SEMANTIK VA KOGNITIV TAHLILI	292
79	X.X.Dusmatov, Z.N.Mahmudova.	FONOSTILISTIKANING O'RGANILISH MASALALARI	395
80	N.A.Quldashev, F.N.Maxmudova.	O'ZBEK VA TURK TILIDAGI FRAZEOLGIK BIRLIKLARNING AYRIM XUSUSIYATLARI	397
81	N.Umarova, A.Abdullayeva.	TILSHUNOSLIKDA KONSEPT TALQINI	302
82	F.Akramjonova	"JAMILA" QISSASIDA O'ZLASHMA SO'ZLARNING QO'LLANILISHI	304
83	U.Umarova, S.Nurmatova.	LEKSEMA SEMANTIK STRUKTURASI TARAQQIYOTI XUSUSIDA	308
84	A.O'.Abdullayev	MIQDOR BILDIRUVCHI LEKSEMALARDA RAMZIYLIK	311
85	S.Rayimjonova, M.Umarova.	AMIR TEMUR O'GITLARNING TARBIYAVIY AHAMIYATI.	315
86	M.M.Matnazarov	URGANCH SHAHRI URBANONIMLARINING TRANSONIMIZATSIYALASHUVI VA URBANONIMLAR YASALISHINING GRAMMATIK VOSITALARI	318
87	S.A.Aliyeva, M.B.Xamdanova.	ONOMASTIKA SOHASINING JAHON TILSHUNOSLIGIDA SHAKLLANISHI	322
88	M.Sh.Shokirova, R.O.Nishonova.	INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA "SO'Z O'YINI"NING QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI	325
89	B.M.Polvonova	SO'Z BIRIKMALARI O'RTASIDAGI VARIANTLILIK	328
90	Г.Ж.Жамшитова, А.Х.Бисерова.	СТРУКТУРНО – СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОСЛОВИЦ ПО СХОДСТВУ ОБРАЗНОГО ЗНАЧЕНИЯ И	332

		ВНУТРЕННЕЙ ФОРМЫ	
91	К.С.Шакиров	АКТУАЛЬНОСТЬ ИЗУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ИНФОРМАТИКЕ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ТЕХНОЛОГИИ	336
92	А.Г.Мухиддинов, С.Д.Рахимова.	ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКА В РОМАНЕ ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА "И ДОЛЬШЕ ВЕКА ДЛИТСЯ ДЕНЬ"	339
93	Г.Ж.Жамшитова, Т.У.Каримова, Г.А.Айтматова.	ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ ФЕ В ДВУЯЗЫЧНОМ КЫРГЫЗСКО- РУССКОМ И РУССКО-КЫРГЫЗСКОМ СЛОВАРЕ	342
94	Ф.Х.Шукурова, Ю.П.Исаева.	ПРОБЛЕМА ЧЕСТИ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЕ	347
95	З.С.Таштемирова, Н.М.Избаева.	О ДЕФИНИЦИЯХ ПОНЯТИЯ «ТЕКСТ» В СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИКЕ	351
96	Д.А.Асанова, С.А.Курманкулова А.Т.Исмаилова	ТЕМА СЕМЬИ, СЧАСТЬЯ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	354
97	З.М.Собирова, С.Т.Сойибжонова.	СВЯЗЬ ТВОРЧЕСТВА ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА С РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРОЙ XX ВЕКА	359
98	T.S. Mo‘minova	BADIIY TASVIR VA USLUB	363
99	Е.В.Шевченко	ИСТОРИЧЕСКИЕ РОМАНЫ В.С.ПИКУЛЯ: ПОПУЛЯРИЗАЦИЯ ИСТОРИИ ДЛЯ НОВЫХ ПОКОЛЕНИЙ	366
100	М.Бахрамова, Г.Муйсинжонова.	ОБ ОСНОВНЫХ КАТЕГОРИЯХ ТЕКСТА	370
101	Б.Х.Абдуллаева	ИННОВАЦИОННАЯ ФОРМА ОБУЧЕНИЯ	373
102	Г.А.Айтматова Т.У.Каримова	О СПОСОБАХ ОБРАЗОВАНИЯ ОККАЗИОНАЛИЗМОВ В ДЕТСКОЙ РЕЧИ (НА ПРИМЕРЕ МУЛЬТИПЛИКАЦИОННЫХ И АНИМАЦИОННЫХ ФИЛЬМОВ)	377
103	H.A. Jo‘rayev, H.Sharabiddinova	“BOBURNOMA” DA MUALLIF OBRAZINING BADIIY-ESTETIK XUSUSIYATLARI	383
104	A.R.Kosimov, Sh.A.Hasanov.	THE INFLUENCE OF TECHNOLOGI ON TRANSLATION STUDIES AND TRANSLATION	386
105	N.A.Rasulova, Sh,R.Tusmatov.	CURRENT ISSUES OF LITERARY STUDIES AND LINGUISTICS	389
106	J.B.Sayidolimov	G‘ARB AGIOGRAFIYASI	394

107	L.T.Galimullina, Nazariyon Shamsiya.	SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH PHRASEOLOGICAL SYNONYMS	497
108	N.M.Karimova.	TIME AND SPACE IN THE LITERATURE OF THE XX CENTURY	401
109	N.Sh.Abdullayeva, H.A.Alijonova.	"LANGUAGE EVOLUTION AND THE EMERGENCE OF SYNTAX: INSIGHTS FROM COGNITIVE SCIENCE AND COMPARATIVE LINGUISTICS"	405
110	D.O. Umarov, J.B.Sayidolimov	AGIOGRAFIK ADABIYOT VA IJTIMOIIY HAYOT	408
111	U.Haydarova	LINGUACULTURAL SIGNIFICANCE OF METAPHORS IN "THE CANTERBURY TALES"	410
112	M.U.Mamadjanova, M.Abdurakhmonov a.	"THE LINGUISTIC DIFFERENCES BETWEEN EPITHET AND METAPHOR"	413
113	Sh.Shodmonova, Sh.Igamberdieva.	CONTRIBUTION OF SCAFFOLDING TO OVERALL PRODUCTIVITY	416
114	M.A.O'rinboyeva, E.H.Taniberdiyeva, F.X.Kosimova.	PHRASEOLOGISMS AS A LINGUISTIC PHENOMENON	419
115	G.D.Isokjonova, Sh.R.Azizova, Sh.Maksudova.	METHODS TO MASTER FLUENCY IN SPEAKING	422
116	Ш.Точибоев, Б.Ғафуров	МАҚОМИ ЖАНРИ МАШАВЇ ДАР ЭҚОДИЁТИ ИБНИ ЯМИНИ ФАРИЮМАДЇ	425
117	S.Xo'jayev, A.Qayumov	OT OBRAZI: CHINGIZ AYTMATOV, TOLSTOY VA O'ZBEK ADABIYOTI	436
118	J.Sayidolimov M.Rustamova, M.Akmaljonova	MUSULMON AGIOGRAFIYASI	440
119	Z.Tojimatova, N.Vasijonova	CHINGIZ AYTMATOV QISSALARIDA DAVR RUHI VA MUAMMOLARI TALQINI	443

5. Сарыбаев Э. Кино (Кыргызстана) // Фрунзе. Энциклопедия. - Фрунзе, 1984. с. 60-62.

6. Секимов А. Кинематография Киргизской ССР. // Кино. Энциклопедия. М.: 1987, с.197-198. Ч.Т. Айтматов // Там же. М.: 1987. с.14.

CHINGIZ AYTMATOV POETIK OLAMI

Sevinch ZIYOTOVA,
Alisher Navoiy nomidagi
TDO'TAU magistranti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada “Oq kema” va “Momoyer” qissalaridagi mushtarak jihatlar: urushning insoniyatga ta’siri, inson va tabiat munosabatlari, ayol obrazining asardagi funksiyasini o’rganish va izohlash maqsad qilingan.

Kalit so’zlar: Shoxdor ona bug’u, ona yer, urush, odamiylik, inson, jaholat.

Annotation. This article aims to study and explain the common aspects of the stories “White Ship” and “Grandmotherland”, that are the impact of war on humanity, the relationship between man and nature, and the function of the image of a woman in the work.

Key words: Antlered deer, motherland, war, humanity, man, ignorance.

Аннотация. Целью данной статьи является изучение и объяснение общих моментов новестей “Белый корабль” и “Бабушка-Родина”, а именно влияние войны на человечество, взаимоотношения человека и природы, а также функция образа женщины в произведении.

Ключевые слова: Рогатый олень, Родина, война, человечество, человек, невежество.

Chingiz Aytmatov o’zining badiiy olamini yaratish orqali shu paytgacha noma’lum, o’ziga xos badiiy qolipni kitobxonga havola etdi. Bu jihatdan u faqat o’ziga o’xshaydi. Asarlari qaysi janrda bo’lmasin unda inson tabiatning ajralmas bir parchasi ekanligi ifodalanadi. Olamga goh beg’ubor bola, gohida donishmand qariya nigohi bilan razm solib, umuminsoniy qadriyatlar, inson taqdiri singari umrboqiy mavzularda mulohaza yuritishi diqqatga sazovor. Yozuvchi asarlarida yuksak fazilatlar bilan birga har zamon kishisiga mos kela oladigan, o’zligini unutib, odamiylikdan chiqayozgan tuban kimsalar ham uchraydi.

“Oq kema” qissasi inson va tabiat munosabatlari ta’sirliligi bilan ajralib turadi. Chingiz Aytmatov shoxdor ona bug’u timsolida tabiat va onalik bir-biriga bevosita bog’liqligini ko’rsatadi¹⁶. Darhaqiqat, ona bug’u bolalarini insonlar o’ldirishgan bo’lsa-da, bu ikki bolani asrab olmoqchi bo’ladi. Tabiat o’zining bir parchasi bo’lgan insoniyatga qayta imkoniyat bersa ham munosib javob ololmaydi. Mehribon, bag’riqon ona kabi mung’ayib qolaveradi. Asarlarining deyarli barchasida tabiatga murojaat qilishiga sabab yozuvchining o’zi aytganidek Shakar ovulida tug’ilgani bo’lsa kerak: “Inson tug’ilib o’sgan ota yurtida taqdirga dastlab

¹⁶Ulug’ov A. Jahon adabiyoti. Toshkent, 2021.

poydevor qo'yiladi. Muhimi – ota yurtdan olgan va yuqtirgan narsalarni qalb qo'ri bilan ilitib, xuddi bol to'playotgan asalari misoli yurakka joylab olishing kerak"¹⁷.

Garchi asarlarida yumorga murojaat qilmasa-da, uning ta'sir darajasi, estetik qiymatiga putur yetmaydi, ohori to'kilmaydi. Mo'min chaqqon ana shunday samimiy shu bilan birga fojiali obrazdir. U aytgan gaplari, qilgan harakatlaridan yoki o'z ertagini aytishdan cho'chimaydi. Uning beg'araz fidoiyligi, jonkuyarligi boshqalarga illatdek tuyiladi. Shekspir aytganidek : “Noto'g'ri qo'llanilsa, fazilat illatga aylanishi mumkin”. O'ylaymanki, illat deb qaralishi Mo'min cholning atrofidagi kishilar tomonidan unga berilgan xulosa. Negaki quyosh nurini past-u balandlik birdek o'ziga singdira olmaydi.

“Momoyer” va “Oq kema” qissalari g'oya jihatdan yaqin. Chunki har ikkisida urush bashariyatga yetkazgan zarar, uning davr kishilarida qoldirgan asorati balqib turadi. Makon va zamon jihatdan tahlil etilganda ham bu yaqinlikni ko'rish mumkin. Bugungi kun va o'tmish o'rtasida ko'rinmas ko'prik bordek. Bu ko'prik barhayot va umumbashariyligi bilan o'ziga xosdir. Masalan, birida shoxdor ona bug'u, ikkinchisida momoyer – tabiat timsoli bo'lishsa, Mo'min chaqqon va To'lg'onoy obrazlari insoniyat vakili. Ular tabiat bilan muloqoti davomida mansabparastlik, mol-dunyoga o'chlik, odamiylikdan uzoqlashish tubanlik sari chorlayotganidan ogoh etadi. Yozuvchining urush mavzusiga qayta murojaat qilishiga ibtidoiy darvdan bugunga qadar inson fitrati o'zgarmagani, botinidagi kechinmalarga zamon evrilishlari ta'sir eta olmaganini sabab qilib ko'rsatish mumkin.

Tabiatning insonga qahr bilan javob qaytarmay, o'zligiga qaytishga undashi, kechirishi, bag'rikenglik bilan qayta va qayta asrashini “Oq kema” qissasida kuzatamiz. Bola va qizchani o'ldirish Cho'tir Baymoq kampirga buyuriladi. Shoxdor ona bug'u esa ularni asrab olishni xohlaydi. “Sen odamlarni bilmaysan. Ular o'rmon hayvonlarigagina emas, hatto, o'z-o'zlariga ham rahm-shafqat qilishmaydi”, - deb ogohlantiradi Baymoq kampir. Odam bolalari ulg'aygach, yaxshiligini unutib, o'zini o'ldirishi mumkinligi, manfaati yo'lida tubanliklardan tap tortmay yovuzlashishi muqarrarligini aytadi. Ona tabiat esa onaligini qiladi, shuning uchun ham tabiatga nisbatan ona so'zi qo'llanadi, nazarimda. Mehribon, kechiruvchi, unutuvchi, beminnat, sabrli, yomon bolasiga ham yaxshilikni tilaydigan ona va tabiat.

“Momoyer” (“Somon yo'li”) da ham ayni shunday o'xshashlik bor: ona va yer. Onalar tugamas mehrini barchani birdek o'ylashga sarflaydi. To'lg'onoy insoniyatning onasi sifatida, ona yer esa borliqning onasi sifatida ushbu vazifani bajaradi. U To'lg'onoyga insonlar nima uchun buncha qon to'kishini, axir bir kun baribir o'z bag'riga quruq qo'l bilan kelishini aytadi. Bu ham yozuvchining umunga qarata aytgan haq so'zi edi.

“Momoyer” qissasida ayol obrazidagi konfliktga alohida to'xtalish joiz.

Buyuk shoir Alisher Navoiy ayolga latif va rost sifat aytibdi: “...aning (ayollarning) kayfiyatida tafovutlar bordur: muvofiq tushsa, kadbonu davlat va

¹⁷Aytmatov Ch., Shoxonov M. Cho'qqida qolgan ovchining ohi zori. Toshkent. 2023.

jamiyatga bo'lmoqdur hamzonu. Uyning oroyishi andin va uylukning osoyishi andin.

Jamoli bo'lsa, ko'ngulg'a marg'ub va salohi bo'lsa, jong'a matlub. Oqila bo'lsa, ro'zg'orga andin intizom va maosh asbobiga andin tartib va saranjom”.

Ayolning ichki ruhini esa: “...Ro'zg'ordin har jafo yetsa, anising ul va charxi davvordin har ibtilo kelsa jalising ul. Ko'nglung g'amidin ul g'amnok va badaning za'f malolatidan ul halok... Nosog' juft elga muhlik, marazdur oshkor va nuxuft”, - deya ta'riflaydi¹⁸.

To'lg'onoy urushda uch bolasidan ajralgan, el dardi bilan yashayotgan ayolgina emas, kelinining xatosiga ko'z yumib, Jonbo'lotni Qosim o'g'li kabi suya olgan qahramon onadir. Qanday vaziyat bo'lmasin, barchani tushunishga, avval o'zidan xatoni izlashga urinishi ayol qalbini go'zal tasvirlarda ochib beradi.

Alimanning Qosimga bo'lgan muhabbati o'quvchida qanchalik ijobiy kayfiyat uyg'otgan bo'lsa, asar oxirida shuncha salbiylashtiradi. Buning birgina asosiy sababi nikohsiz tug'ilgan va ota-onasiz qolgan yetim bola taqdiridir. To'g'ri, urush zamoni edi. Uning zahri hammaga ta'sir qilishi tabiiy hol. Faqat bunda kimdir savob, sharaf orttirdi, boshqalar esa nomus, uyat, gunoh. Bu ikki obrazning konflikti o'zini yoki o'zgalarni o'ylab yashashlarida deb hisoblayman.

Asar so'ngida To'lg'onoy quyosh, bulutlarga, yerga o'z dardini boshqalarga ham yetkazishini so'raganda ular: “Yo'q, To'lg'onoy! Sen – insonsan, sen hammamizdan buyuk, hammamizdan ulug' qilib yaratilgan jonsan, sen aytgin, sen insonsan”, - deb javob beradi. Bu bilan yozuvchi insonning yengilmas ruhiga, hayotga intiluvchanligiga ishora qiladi. Ya'ni inson yomon illatlaridan o'zini saqlab, ezgulikka qarab intilsa, uning harakatlari buyuk o'zgarishlarga sabab bo'ladi. Shu o'rinda Ernest Xemingueyning “Chol va Dengiz” asaridagi quyidagi jumllarini eslash kifoya: “...inson bolasi yengilib, yengilganiga rozi bo'lib ketaverish uchun yaratilmagan. Odamzodni yanchib tashlash mumkin, lekin uni yengib bo'lmaydi...”.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, yozuvchi har ikki asarda urushning dahshatiga to'xtaladi, ikkinchi jahon urushi izlari, yetim qolgan bolalar, xalqning kechmishini badiiy talqinda ko'rsatish orqali Yer yuzida davom etayotgan jaholatga ko'zgu tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ulug'ov A. Chingiz Aytmatov muhtasham adabiy olami. Monografiya. – Toshkent, 2023.

2. <https://kh-davron.uz/> Chingiz Aytmatov bilan hayot va adabiyot haqida suhbat. “Nedelya”. 1977 yil, №2.

Асаналиев К. Возрождение эноса. Избранное. Фрунзе: Кыргызстан, 1983.

¹⁸ “O'zbek adabiyoti”, II tom. O'zadabiynashr, Toshkent, 1959-y., 532.